

Journal of Nobility Studies

VIRTUS

20 | 2013



Yme Kuiper en Hanneke Ronnes

Onderweg naar nieuw onderzoek van de buitenplaatscultuur in Nederland en België

Een inleiding op het recensiedossier kastelen en buitenplaatsen

128

De manifestatie *Het jaar van de historische buitenplaats* heeft veel *exposure* opgeleverd voor de Nederlandse buitenplaats. Er werden symposia en tentoonstellingen georganiseerd en er kwamen openstellingen van buitenplaatsen die zelden bezoekers toelaten. En meer dan normaal verschenen publicaties over het fenomeen ‘de buitenplaats’ of over bepaalde buitens en tuinen. Initiatiefnemers van het jaar verschenen met grote regelmaat in de media; tijdschriften en jaarboeken grepen de manifestatie aan om speciale edities te maken. Het overgrote deel van deze activiteiten en publicaties was gericht op de geïnteresseerde leek. Tot een gegede reflectie op de stand van wetenschap en de formulering van een nieuwe onderzoeksagenda is het niet gekomen. Is dat erg? Ja en nee. Nee, omdat het buitenplaatsenjaar ook zonder deze academische insteek zijn nut heeft gehad. De buitenplaats heeft wel degelijk op allerlei andere agenda’s gestaan en die aandacht had de op velerlei wijzen bedreigde buitenplaats nodig. Ja, omdat er nog veel werk te doen is en er steeds meer behoefte lijkt te zijn aan richtinggevende wetenschappelijke bezinning.

De afgelopen decennia, waarin slechts in geringe mate wetenschappelijke belangstelling bestond voor de buitenplaats, hebben een aantal hiaten nagelaten. Veel onderzoek is nog steeds inventariserend en descriptief, maar nauwelijks vraagstellend, laat staan synthetiserend. Een relatief kleine groep van al dan niet aan organisaties, hogeschool of universiteit verbonden onderzoekers (inclusief de deskundigen die voor particuliere bureaus werken) brengt vanaf de jaren 1980 in kaart welke buitenplaatsen er zijn en wat de geschiedenis is van gebouwen, tuinen, parken en eigenaren. Aan een vergelijkend perspectief, op nationaal of internationaal niveau, komt de overgrote meerderheid nooit toe. Een opmerkelijke uitzondering op dit patroon is het werk van de tuinhistoricus Erik de Jong, bijzonder hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam. Met name universitaire onderzoekers worstelen niet zelden met de bezwaren die kleven aan een te sterke gerichtheid op individuele buitenplaatsen. Kennelijk is de stand van wetenschap van de Nederlandse buitenplaats niet zo ver ontwikkeld dat gemakkelijk afgestapt kan worden van de studie van de buitenplaatsen in een lokale of hooguit regionale context. Projecten op basis van onderzoeksvra-

gen met een grotere reikwijdte bestaan nauwelijks. Het lijkt alsof vaak wordt gedacht dat we eerst meer kennis van alle objecten afzonderlijk moeten hebben, voordat begonnen kan worden met meer algemene, synthetiserende studies. En dat is een hardnekkig misverstand.

Bovendien blijken vele Nederlandse onderzoekers het binnen de studie van het enkele object nog steeds lastig vinden om andere onderwerpen dan het vertrouwde: 'rood' (huis), 'groen' (tuin) en 'bewonersgeschiedenis' (eigenaren van huis en tuin) aan te snijden. Het leidt tot veel op elkaar lijkende monografisch en chronologisch opgezette studies die niet altijd even geslaagd en boeiend zijn. Men probeert tegenwoordig te variëren en te vernieuwen – zeker. Veel verder dan (een klein beetje) meer aandacht voor periodes die voorheen minder interessant werden gevonden (de negentiende en twintigste eeuw), voor die andere bewoners van het kasteel (het personeel), dan wel voor de landschappelijke context van de buitenplaats of een heel voorzichtige erfgoedbenadering, waarin ruimte is voor kwesties als herbestemmingen en restauraties, gaat dat niet.

Niet alleen op het punt van de onderwerpkeuze is het *luctor et emergo*, nog veel sterker geldt dat voor het theoretisch perspectief. Er wordt nog het liefst leentjebuur gespeeld bij de Angelsaksen, maar dit gebeurt vaak wat halfslachtig. Auteurs haasten zichzelf om de door hen onderzochte buitenplaats als een 'statussymbool' te afficheren en te spreken van de buitenplaats als drager van een 'identiteit' of als een verlener daarvan, maar verder wordt weinig gedaan met deze attenderende begrippen. Daarmee valt het onderzoek naar de Nederlandse buitenplaats een beetje tussen de Engelse wal en het Duitse schip: er is geen sprake van een duidelijk theoretisch perspectief, zoals het geval is in de meeste Engelse studies (of je het nu eens bent of niet met dit perspectief), noch is er sprake van een grote mate van diepe en contextuele kennis van de buitenplaats, die wel aanwezig is bij onze oosterburen. Dat in de afgelopen decennia zowel in de Engelse als Duitse situatie een aantal studies op het terrein van de cultuurgeschiedenis is verschenen dat daar het onderzoek naar specifieke kastelen en landhuizen naar een ander niveau heeft getild, is vele specialisten in Nederland volstrekt ontgaan. Natuurlijk is men hier enigszins bekend met het fenomeen Mark Girouard, die architectuurgeschiedenis zo elegant verbindt met sociale en politieke geschiedenis.¹ Niemand voelde zich in Nederland echter tot dusverre geroepen om die uitdaging op te pakken. Het wordt hoog tijd dat in ons land gedurfdere en omvattender studies worden geschreven over thema's uit de Nederlandse geschiedenis als *landed elites*, vrouwen en de buitenplaatscultuur, grootgrondbezit, de jacht, wetenschappelijke experimenteelust op de buitenplaats, landgoederen en bosbouw, en het kasteel als historische obsessie. Buitenlandse studies kunnen daarvoor van grote attenderende waarde zijn.²

1 M. Girouard, *Life in the English country house* (New Haven-Londen, 1978).

2 Vergelijk voor Engeland: P. Mandler, *The fall and rise of the stately home* (Yale, 1997); H. Jenkins, *Feigned commonwealths. The country-house poem and the fashioning of the ideal community* (Pittsburgh, 1998); A. Tinniswood, *The polite tourist. Four centuries of country house visiting* (Londen, 1998); C. Christie, *The British country house in the 18th century* (Manchester, 2000); K. Boyd McBride, *Coun-*

Er wordt tegenwoordig veel gerept van een interdisciplinaire aanpak en hoewel dat eenvoudiger gezegd is dan gedaan, is op dat punt de afgelopen jaren wel iets bereikt. De *all-round* historicus, geograaf en archeoloog, tref je – naast de gebruikelijke kunsthistoricus, de bouwhistoricus, de architectuurhistoricus en de tuinhistoricus – tegenwoordig vaker aan in een monografie van een kasteel of buitenplaats dan voorheen het geval was. Maar het is een samenwerking die nog niet soepel oogt, mede omdat er geen echte sturing is vanuit de trits politieke, culturele en sociale geschiedenis of vanuit – even over een andere boeg – landschapsgeschiedenis en historische geografie. Misschien is de club van specialisten die zich met buitenplaats en kasteel bezighoudt in Nederland ook domweg te klein. Dat geldt zeker voor de voornamelijk of geheel wetenschappelijk georiënteerde auteurs, vooral ook omdat het aantal leerstoelen gericht op de studie – in de meest brede zin van het woord – van kasteel, buitenplaats en landgoed uiterst bescheiden is. Zo kent de Universiteit van Amsterdam de leerstoel Cultuur, Landschap en Natuur (bekleed door de al genoemde De Jong) en is onlangs aan de Rijksuniversiteit van Groningen een leerstoel Historische buitenplaatsen en landgoederen gekomen. Het ligt voor de hand dat vanuit deze leerstoelen juist wel wordt getracht vraaggericht, comparatief en synthetisch onderzoek te bevorderen.

De redactie van het jaarboek *Virtus*, die op eigen terrein de zojuist genoemde wetenschappelijke doelen al geruime tijd probeert uit te dragen, heeft gemeend een apart, evaluerend dossier over het recente onderzoek van kastelen en buitenplaatsen te moeten laten samenstellen door een kleine groep van auteurs. Die auteurs selecteerden ook de besproken publicaties. Sommigen zijn zelfs betrokken geweest bij de vervaardiging van een aantal daarvan. Het hele palet van het kasteel- en buitenplaatsboek, van wetenschappelijke bijdragen tot publieksboeken, is vertegenwoordigd, waarbij moet worden opgemerkt dat het lang niet altijd onmiddellijk duidelijk is met wat voor type publicatie we hier te maken hebben. Sommige werken zijn nadrukkelijk geschreven met het oog op het Jaar van de Buitenplaats, andere boeken zijn min of meer toevallig toen gereedgekomen. Zo zullen Wendy Landewé, Elyze Storms-Smeets, Yme Kuiper en Hanneke Ronnes ieder drie Nederlandse publicaties recenseren. In sommige gevallen gaat het om een kasteel- of buitenplaatsmonografie, bij andere om een bundel van artikels. Daarnaast bespreekt Dries Raeymaekers in zijn bijdrage vijf recente Belgische publicaties, waarbij hij ons ondertussen wegwijs maakt in de historiografie van de studie naar kastelen en buitenplaatsen in België.

De vijf auteurs hebben niet gewerkt met een van te voren opgesteld *checklist* om tot hun oordelen te komen. Toch frappeert het dat de grote lijn die zij zien, zo niet voorstaan, in het toekomstige onderzoek getypeerd kan worden als ‘meer afstand van een objectgerichte benadering én meer aandacht voor contextualisering’. Die contextualisering dient zich ook aan in een door alle vijf recensenten voorgestane interdisciplinaire benadering van de buitenplaatscultuur vanuit een breed historisch perspectief. Deze richt zich op een veelheid van facetten van het leven op de buitenplaats, maar wil die vooral in hun onderlinge samenhang

try house discourse in early modern England. A cultural study of landscape and legitimacy (Aldershot, 2001); H. French and M. Roherty, *Man's estate. Landed gentry masculinities* (Oxford, 2012).

bestuderen en begrijpen: 'Hoe verhouden architectonisch vertoon, esthetische voorkeur en genealogische continuïteit zich tot elkaar?', is bijvoorbeeld een onderzoeksvraag die past bij zo'n benadering. Mocht die wending zich op korte termijn inderdaad verder doorzetten, dan hoeven de onderzoekers van die cultuur zich ook niet langer alleen maar op te houden in de periferie van de cultuurgeschiedenis. Zij kunnen dan immers geducht maar vooral ter zake kundig mee debatteren over een thema als cultureel erfgoed en de daarmee zo nauw verbonden intrigerende en complexe zaken als 'plaatsen van herinnering' of 'collectief geheugen'.



20 | 2013

